

PLANTENWERKGROEP

--- NMC-Schijndel --- Natuurgroep Gestel ---

Plant van de maand november 2025

Gewone smeerwortel

Algemeen

Wetensch. naam	Symphytum officinale L. ***
Uitspraak	Symphýtum officinále
Familie	Boraginaceae/Ruwbladigenfamilie
Geslacht	Symphytum/Smeerwortel
Soort	Gewone smeerwortel
Plantvorm	Kruid. Hemicryptofyt****
Leefvorm	Overblijvend
Hoogte	30 tot 100 centimeter
Wortel	Penwortel
Stengel	Rechtopgaand
Bladstand	Verspreid
Bladvorm	Langwerpig/eirond
Bladkleur	Groen
Bladrand	Variabel
Bloeiperiode	April – oktober
Bloeiwijze	Schicht
Bloemtype	Tweeslachtig
Bloemkleur	Van helder wit naar diep paars
Bloemvorm	Regelmatig
Kelkbladen	5
Kroonbladen	5
Meeldraden	5
Stijlen	1
Stempels	1
Vruchtbeginsel	Bovenstandig
Vrucht	Splitvrucht
Groeiplaats	Voedselrijke bodems.

Foto 1. Gewone smeerwortel

Foto 2. Penwortel

Inleiding

In 2024 ben ik onverwachts een staaltje huisvlijt te-
gegenkomen dat m'n
aandacht trok omdat

daarin de maanden van **Afb. 3. Naturalis Historia**
het jaar centraal staan. Ook in 2025 vraagt elke maand
weer mijn/ onze 'natuur'aandacht.

November heet **Slachtmaand**. In de afbeelding
wordt het geslachte varken verwerkt tot wintervoedsel-
voorraad.

November is de negende maand van het jaar, inmid-
dels weten we dat dit een erfenis is uit de tijd dat maart
de eerste maand van de jaartelling was.

Als plant van de maand heb ik deze keer voor een
'gewone' plant gekozen. Wie kent de **Gewone smeer-
wortel** niet? We gaan nieuwe gezichtspunten vinden!

Naamgeving

Symphytum. Het Griekse werkwoord *sumphuoo/symphyein* betekent samengroeien of vergroeien. Het kruid was/is in staat wonden te genezen.

Officinale. Hiermee weten we dat de plant gebruiksklaar in de apotheek te vinden was en is omdat er geneeskracht in de smeewortel huist.

Gewone. We zullen bij ***Plaatsing*** zien dat er ook andere smeewortels zijn.

Smeewortel. Uit de *wortel* wordt een gomachtige substantie gewonnen die op wonden *gesmeerd* een helende werking heeft.

In het Fries, Frans, Duits en Engels noemt men de plant achtereenvolgens: Skuorwoartel, Consoude officinale/ Consoude d'Upland, Gemeiner Beinwell/Futter-Beinwell en Common comfrey/Russian comfrey.

-Dat de wortel vettig aanvoelt verklaart de streeknamen *Spekwortel* en *Vetwortel*.

-De helende werking komt ook tot uiting in *Heelwortel*, *Timmermanswortel*, *Heilbeen* en *Scheurwortel*. (*Scheur* heeft hier de betekenis van *breuk*; in de Friese benaming zien we dit ook terug).

Plaatsing

Heukels** plaatst de plant in de Ruwbladigenfamilie, verder in het geslacht Smeewortel en de soort Gewone smeewortel. Het is lastig te zeggen hoeveel andere soorten er in Heukels genoemd worden. Neem je de bladzijden 584 en 585 voor je dan zie je dat de verhouding tussen de normaal gedrukte en de kleiner(en dunner) gedrukte delen in het geslacht Smeewortel overduidelijk uitvalt in het voordeel van de dingedrukte tekst. Met andere woorden: Een wetenschappelijk lastig geval.

Beschrijving

Levensvorm. De Gewone smeewortel is een overblijvend kruid en valt bij de indeling van Raunkiaer onder de Hemicryptofyten****. De plant zal tussen de 30 en 100 cm. hoog worden.

Wortels. De plant heeft een zich vertakkende penwortel. Van buiten is die zwart, van binnen wit(foto 2).

Foto 4. Stengel

Foto 5*. Holle stengel

Foto 6. Blad bovenzijde

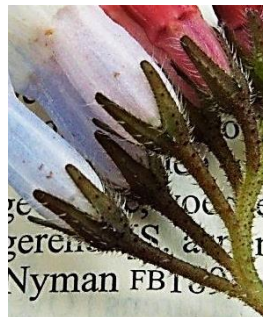
Foto 7. Blad onderzijde

Stengels. De behaarde stevige ronde opgaande stengels vertakken zich en zijn van lijsten voorzien(foto 4). De stengel is hol(foto 5*).

Bladeren. De plant heeft een verspreide bladstand(foto 4). De onderste bladeren hebben een steel, terwijl de overige zittend zijn bevestigd. Die laatste vormen de aflopende lijsten langs de ronde steel. De langwerpige/eironde onderste bladeren groeien groot uit(foto 6 en 7). De bladrand is zeer gevarieerd, je komt gaaf, gelobd en gegolfd tegen.

Bloemen. De bloeiwijze van de plant is een schicht. Om dit te verduidelijken raadpleeg ik het Botanisch woordenboek****. Een schicht is een: "*Eénassig bij scherm waarbij de*

takken beurtelings rechts en links staan. De bloeiwijze is gewoonlijk spiraalvormig opgerold (Ruwbladigen). De spiraal ontrolt zich tijdens de bloei, zodanig dat de open bloem precies bovenaan (Vergeet-mij-nietje) of onderaan (Smeerwortel, Phacelia) de spiraal staat". Afbeelding 8 en foto 9 laten dit zien. De vijf kelkblaadjes van de bloem zijn voor de helft vergroeid (foto 10), de vijf kroonblaadjes zijn voor het grootste deel vergroeid tot een klokje (foto 11). De grootte van de bloem ligt rond de anderhalve centimeter.

Afb. 8. Schicht Foto 9. Bloemschicht

Foto 10. Kelk

Foto 11. Kroon

Vruchten. Het vruchtbeginsel is bovenstandig en vierhoekig (foto 12 en 12a). De bestuiving wordt door bijen en hommels verzorgd. Heeft het insect een te korte tong om bij de nectar te kunnen komen, is er altijd nog de mogelijkheid van inbraak (foto 13.*).

De splitvrucht bevat vier zwarte, bijna gladde nootjes (foto 14). Met de verspreiding van de zaadjes houden de mieren zich bezig, zij benutten de mierenbroodjes die aan de zaadjes zitten.

Foto 12. Vierhoekig. 12a*. Vruchten

Foto 13*. Inbraak

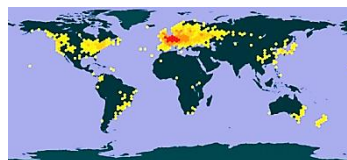
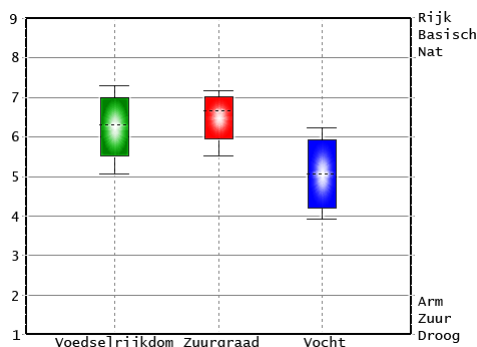
Foto 14. Zaden

Groeiplaats

Bekijken we de groeiomstandigheden (zie ook afb. 15*), dan zien we dat:

- het substraat tamelijk voedselrijk zal zijn.
- de zuurgraad tussen 6 en 7 ligt.
- de plant een omgeving met gemiddelde vochtigheid zoekt.
- de plant zich zowel in een zonnige als in een licht beschaduwde omgeving thuis voelt.

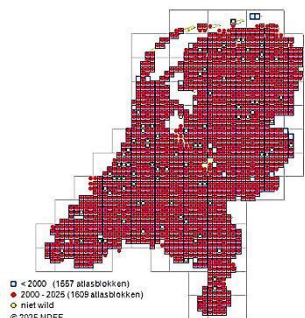
De Gewone smeerwortel vind je zo ongeveer overal.

Kaart 16.

← Afb.15*. Ecologische parameters

Kaart 17. →

Verspreiding

Kaartje 16 laat zien waar onze Plant van de Maand wereldwijd groeit. Zoemen we in op Nederland, dan geeft kaartje 17 van Floron aan waar de plant in Nederland voorkomt. Ze wordt als *inheems*, *algemeen* aangeduid en je ziet dat er moeilijk een kilometerhok is te vinden waar de plant niet voorkomt.

Wetenswaardigheden

- De penwortel levert een gomachtige stof die als zalf bij wonden werd/wordt gebruikt. Het heelt littekens wonderwel hebben we zelf meegemaakt.
- Zelfs botbreuken zouden weer aan elkaar groeien door Smeerwortel-Symphytum(=samen groeien) toe te passen.
- De vettige gom kunnen we ook gebruiken om de piepende karrewielen in te vetten.
- In de Middeleeuwen zijn de jonge stengels van de Smeerwortel als groenten gebruikt (zoals het gebruik van asperges).
- In de Naturalis Historia(afb. 3) van Plinius de Oude(we zijn nu zo rond het jaar 70 na Chr.) zijn de goede eigenschappen van de Smeerwortel ook al beschreven.

Tot slot

Voor mij is het onbegrijpelijk dat de Gewone smeerwortel nu pas in beeld is gekomen om als Plant van de Maand te worden besproken. Voor velen zal het niet veel meer zijn dan een lastig (on)kruid. Bij verwijdering uit je tuin blijft er immers altijd wel een wortelrest over die zich rustig gaat ontwikkelen. Wie weet kijk je nu anders tegen de Smeerwortel aan. Foto 18 is de paddenstoel *Smeerwortelmycena* die we op 1 november 2021 in Boxtel vonden, mooi toch!

Foto 18. Smeerwortelmycena

Tekst

: Gerard te Dorsthorst

Afb. foto's

: GtD(1,2,4,6,7,9,10,11,18); Naturalis Historia(3); Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online(5,12a,13,15); Botanisch Woordenboek(8); Saxifraga(12); Digital Plant Atlas(14); GBIF(Global Biodiversity Information Facility(16); Floron(17).

1. Gewone smeerwortel	Merwedekanaal	12 mei 2015
2. Penwortel	Schijndel	12 okt. 2025
3. Naturalis Historia	1280px-Danimarca_XIII_secolo,_plinio_historia_naturalis	
4. Stengel	Merwedekanaal	12 mei 2015
5*. Holle stengel	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
6. Blad bovenzijde	Schijndel	12 okt. 2025
7. Blad onderzijde	Schijndel	12 okt. 2025
8. Schicht	Henk Eggelte	
9. Bloemschicht	Heerenbeek	22 mrt. 2014
10. Kelk	Heerenbeek	22 mrt. 2014
11. Kroon	Heerenbeek	22 mrt. 2014
12. Vierhokkig	Saxifraga – Rutger Barendse	
12a*. Vruchten	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
13*. Inbraak	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
14. Zaden	Digital Plant Atlas	
15*. Ecologische parameters	Flora van Nederland-Wilde planten en hun omgeving online	
16. Verspreiding wereldwijd	GBIF	
17. Verspreiding Nederland	FLORON Verspreidingsatlas Vaatplanten	
18. Smeerwortelmycena	Boxtel	1 nov. 2021

*https://www.floravannederland.nl/planten/gewone_smeerwortel

**Heukels' FLORA van Nederland. 24e druk. 2020.

***L. Carl von Linné (Carolus Linnaeus), Zweden, 1707 - 1778.

****Hemicryptofyt: Plant met winterknoppen onder of iets op de grond.

*****Botanisch Woordenboek. Henk Eggelte. KNNV 2008. ISBN 978 90 5011 2895

opm. De Plant van de Maand is te vinden op:

<https://www.nmcschijndel.nl> en op: <https://www.natuurgroepgestel.nl>

Mail: gerardtedorsthorst@home.nl

Nog even het volgende:

-Het is ons allen wel opgevallen dat de Gewone smeerwortel veel kleurschakeringen kent. Op onze wandeltocht van 12 mei 2015 worden we wat die kleurvariatie betreft op onze wenken bediend. Onderstaande collage laat je mee genieten.

-Wat de biologie betreft blijkt de Gewone smeerwortel een polyploide plant te zijn. Dat wil zeggen dat het cellen betreft met meer dan 2 groepen chromosomen. Van deze planten zijn er gevonden met $2n=24$ (diploid), $2n=40$, $2n=48$ (tetraploid) en $2n=56$ chromosomen. Door deze (wisselende) erfelijke eigenschappen zouden de kleuren verklaard kunnen worden.

